

NOS

Medlemsorgan för Föreningen Natur och Samhälle i Norden. Utkommer med 4 nummer per år. Nr 2 maj 1993.

SOMMAR- PROGRAMMET

3 ISLANDS- RESOR

FRIDLÖND- ISLÄNSKT NATURSKYDD

Föreningens adress:
Box 49015, 100 28 STOCKHOLM

Lokal i Stockholm:
Upplandsgatan 80, t.v om porten
Tel: 08/33 49 59

Postgiro:
50 31 97-6 Huvudkonto
67 01 50-2 Medlemsavgifter
60 80 83-2 Beställning av skrifter

FUNKTIONÄRER 1993

Kontaktpersoner:

FNSiN / Höga Kusten:
Lena Hermansson
Svanö 35
870 40 LUNDE
0612-303 50 (B)

FNSiN / Skåne:
Eva Marie Widmark
Bärsärkagången 10
223 75 LUND
046-14 73 11 (B)

FNSiN / Uppland:
Sven A Nyberg
Valthornsvägen 31
752 50 UPPSALA
018-40 47 70 (B)

FNSiN / Värmland:
Lena Sewall
Älvrosgratan 4
654 61 KARLSTAD
054-18 68 75(B)

FNSiN / Östergötland:
Håkan Bley
Sköldvägen 18
616 33 ÅBY
011-631 69 (B)

Ansvarig utgivare:
Anders Schærström
Kometvägen 49
183 33 TÄBY
08-665 29 00 (A), 08-758 30 03 (B)

Redaktion:
Ola Eriksson, Pia Eriksson m.fl

Nästa NOS:
Utkommer september 1993

Material till NOS skickas till:
PeO Sundqvist, Grubbens gata 9,
112 32 STOCKHOLM
08/653 71 92 (B)

Medlemsavgiften 1993:
Fullbetalande medlem 110 kronor
Ny d:o efter 30/6 55 kronor
Familjemedlem 25 kronor

Betala till postgiro 67 01 50 - 2 !!

Programförklaring

Föreningen Natur och Samhälle i Norden (FNSiN) är en partipolitiskt obunden, ideell förening. Föreningen vill samla intresserade av miljöfrågor och levnadsvillkor till ett allsidigt studium av natur och samhälle. Att upptäcka **TILLSAMMANS** är vår grundidé. I FNSiN möts människor med allehanda intressen.

Vi arrangerar EXKURSIONER till intressanta områden. Vi har gjort resor till Gotska Sandön, Bornholm, svenska fjällen, och flera svenska landskap. Vi har paddlat kanot i Bergslagen, Sörmland och Uppsala, där vi allt efter intresse kunnat studera fauna, flora, arkeologi och kulturhistoria. Vi har firat middagar i Halland och i Skåne. Vi har plockat svamp i skogarna kring Stockholm och tran-

bär på hälsingemyrar.

Vi arrangerar årligen EXPEDITIONER till områden nära och fjärran. Lofoten, Färöarna, Island, Spetsbergen, Grönland, Alaska, Hebriderna, New Foundland och Labrador är några av de områden som vi har besökt. Varje resa förbereds genom studiecirklar och redovisas i artikel- eller bokform.

Vi arrangerar STUDIECIRKLAR. Några ämnen har varit skärgården, energi, fjällkunskap, ortnamn, foto, modern isländska, geologi och meteorologi.

Vi arrangerar FÖREDRAG i en mängd aktuella ämnen såsom lågenergismåhålet och bostadsmiljöer. Ofta berättar långväga rese-

närer till egna bilder om sina upplevelser runtom i världen.

Vi agerar MILJÖPOLITISKT: Nedre Dalälven, Tyresta-Åva, Järvafältet och Norra Djurgården är några av de områden som vi har engagerat oss för.

Som du ser har FNSiN en mångsidig karaktär där ditt speciella intresse blir tillgodosett och där du genom din medverkan kan berika föreningen. Dessutom glömmet vi inte bort att ha trevligt. Som medlem är du välkommen att delta i dessa arrangemang. Resor och utflykter genomförs till låga självkostnadspriser.

Som medlem får du dessutom **medlems-tidskriften NOS**, fylld av intressanta artiklar.

FNSiN Skrifter & Böcker

Föreningens skrifter kan beställas genom inbetalning till postgiro 60 80 83-2. Ange avsändare och vad beställningen avser.

Priserna inkluderar moms. Vid postbefordran tillkommer dock portokostnad på 10 kronor per ex.

Upplysningar om skrifterna lämnas av Rolf Schwebs, telefon 08/500 262 14 (B), Florav. 28, 137 38 VÄSTERHANINGE.

Tyresta

En tvärfacklig beskrivning av ett av mellansveriges finaste vildmarksområden. Rikt illustrerad med kartor och teckningar. 32 sidor. Pris 40:-, medlemmar 30:-.

En färd till Island 1977

En reseberättelse om vad man kan råka ut för längs Islands vägar samt med avsnitt om geologi, flora, fågelliv och andra intressanta ämnen. Riktligt illustrerad. 52 sidor. Pris 50:-, medlemmar 40:-.

Sydvästgrönland

Expeditionsrapport från 1974. Rikt illustrerad med foton, teckningar och kartor. 150 sidor. Pris 70:-, medlemmar 60:-.

Spetsbergen - land i norr

Förord från arktispionjären Helge Ingstad. En allsidig bild av Spetsbergen ges genom de 25 artiklarna som bl a behandlar historia, valfångst, kolbrytning, oljeletning, geologi, växt- och djurliv. 167 sidor. Pris 70:-, medlemmar 60:-.

Gotska Sandön

En tvärfacklig beskrivning. Innehåller artiklar om geologi, dynor, flora, fauna, historia och livet på ön. Den första boken som behandlar ön ur alla synvinklar. Riktligt illustrerad med teckningar, kartor och foton. 112 sidor. Pris 65:-, medlemmar 55:-.

Island i NOS

Ett särtryck av artiklar om Island som varit publicerade i NOS - plus ett par nya tillägg - historia, språk, geologi, nationalparker mm. 61 sidor. Illustrerad m teckningar och foton. Pris 40:-, medlemmar 30:-.

Natur och Samhälle i Estland

En helt nyutgiven bok som behandlar ett flertal aspekter på Estland: arkeologi, geologi, historia, politik, ekonomi, naturvård och miljöproblem, byggnadsminnen och kyrkliga förhållanden. Boken innehåller även en miniparlör. 117 sidor. Illustrerad. Pris 90:-, medlemmar 60:-.

NATURSKYDDADE OMRÅDEN PÅ ISLAND - FRIDLÖND

av Erik Elvers

Vulkanen Eldborg

För en del år sedan skrev jag en artikel med titeln "Islands nationalparker" i NOS, närmare bestämt i dess januarinummer 1985. Den byggde på en förteckning från sommaren 1984 över fridlysta områden (Náttúruminjaskrá) gjord av det isländska Naturvårdsverket. Förteckningen tog upp 64 platser och områden, däribland Islands tre nationalparker Thingvellir, Skaftafell och Jökulsárgljúfur åt vilka huvuddelen av artikeln ägnades.

Förteckningen, som första gången kom ut 1975, ses över ungefär vart tredje år. Dess sjätte utgåva som kom 1991 inleds med en förteckning över fridlysta växter, stenar och fåglar varefter följer sammanställningen över skyddade områden. Dessa är fördelade på

- fridlysta områden, i sin tur indelade i
  - thjóðgardar (nationalparker); Skaftafell och Jökulsárgljúfur
  - fridlönd (ung nationalparker /naturreservat); 29 st
  - náttúruvaetti (ung naturreservat/naturminnen); 29 st
  - fólkvangar (ung friluftsområden, sköts av kommuner till skillnad från de föregående de som sköts av Naturvårdsverket eller dess ombud); 9 st
  - andra fredade områden; Mývatn/Laxá, Thingvellir och Geysir
- andra naturskatter; drygt 250 st.

Skaftafell, Jökulsárgljúfur och Thingvellir behandlades som sagt i NOS januari 1985. Här nedan beskrivs först Mývatn/Laxá och Geysir samt därefter, mera kortfattat, de 29 fridlöndin.

Mývatn/Laxá.

Området skyddas genom sär-skilda lagar och har en yta av 4400 km². En del av området, 200 km², är skyddat enligt Ramsaröverenskommelsen från 1977 om internationellt värdefulla våtmarker. Med hänsyn till fågelskyddet får allmänheten inte röra sig utanför vägar vid norra delen av Mývatn under tiden 15 maj - 20 juli. Mývatn, Islands fjärde största sjö efter Thingvallavatn, Thórisvatn och Lögurinn men likväl inte djupare än 5 m, är välkänt för sitt rika fågelliv. På sommaren häckar här bl.a 50.000 änder av 15 arter. Allmänast förekom-

mande är bergand, de väl mest spännande för svensken är islandsknipa och strömand. De övriga tolv arterna är gräsand, kricka, snatterand, bläsand, stjärtand, skedand, brunand, vigg, ejder, sjöorre, alfågel och småskrake. Bland andra fågelarter man kan få se här finns islom.

Strax öster om Mývatn ligger svavelkälleområdet Námaskard varifrån danskarna på sin tid hämtade svavel till kruttillverkning, något som fick Erik XIV att överväga en invasion på Island under Nordiska sjuårskriget. Hela området runt Mývatn är vulkaniskt, och det finns ett par klippskrevor med varmt vatten som tidigare var livligt uppskattade av turister. Jag kom dit en gång efter en kort men besvärlig vandring över en småblockig lavamark (de sista 2 kilometrarna tog en timme), och det var välgörande att få skydd för vind och regn och krypa ner i det 30-gradiga vattnet. Några år senare ökade den vulkaniska aktiviteten, värmen steg till 60 grader och bad förbjöds.

Utöver vanliga vulkankratrar av olika slag (explosionskratrar som Víti och Krafla, askkratrar som Hverfjall och Lúdent, kraterrader

som Threngslaborgir) finns även s.k pseudokratar vid Skútustadir vid södra delen av Myvatn, ett lava-fält där stora bubblor brustit. Några av Islands obsidianer har hittats i Myvatnstrakten.

Söder om Myvatn sträcker sig området ända ner till Vatnajökull på västra sidan av Jökulsá á Fjöllum. Askja och Herdubreid har särskilt skydd som náttúruvaetti respektive fridland.

En stor del av området utgörs av lavaöknen Ódádahraun. Öknen består egentligen av flera mindre och större lava-täckten som strömmat ut från ett flertal vulkaner vid olika tillfällen från strax efter istiden fram till - senast! - Askjautbrottet 1961.

Över lavasläkten reser sig ett antal toppar, t.ex

Trölladyngja, Kollóttadyngja, Sighvatur och Vadalda förutom de ovan nämnda Askja och Herdubreid (dyngja = sköldvulkan). Området är mycket torrt, dels för att det ligger i regnskugga bakom Vatnajökull och dels för att den nederbörd som kommer snabbt sipprar ner genom lavamarken. Namnet Ódádahraun, Odádslavafältet, är känt sedan mitten av 1600-talet och anses komma av folktron att det inne i öknen skulle finnas bördiga dalar bebodda av fredlösa. Länge betraktades området med skräck, och den första expeditionen för att undersöka det företogs först för 200 år sedan, år 1792. Undersökningarna tog mer fart efter vulkanutbrottet i Askja 1875.

Uppe i själva Askja finns en sjö, Óskjuvatn, som är den djupaste sjön på Island (217 m). Dess vatten är nu kallt, men var 22 grader varmt år 1876. Utbrottet 1875 var det ask-

rikaste i Islands historia, och askan därifrån föll ner i Stockholm 38 timmar efter utbrottet. Askmängden uppskattas till drygt 2 km³ varav ungefär en tredjedel föll ner på Island. Detta utbrott var en väsentlig orsak till Amerikaemigrationen från isländska Östlandet de följande åren.

Geysir.

Yta 15 ha. Geysir är välbekant för

Redan i seklets början tilldrog sig Island turistintresse. Fotot ingår i en samling utgiven av Tourist information society of Iceland. Fotograf: S. Eymundsson

de flesta Islandbesökare, även om verksamheten i själva Geysir började avta redan i början av 1900-talet, och sprut nu lockas fram vid enstaka tillfällen genom tillsats av såpa som minskar ytspänningen. Geysir ligger i ett hetkälleområde ungefär 100 m x 500 m, där det finns några tiotal källor av vilka en del är sprutande.

Ordet Geysir - framspringare - har spritts över världen som beteckning på detta slags källor, eller som Nordisk Familjebok formulerar det (1908): "Sedemera har detta nomen proprium öfvergått till appellativum och betecknar dylika intermittenta springkällor i allmänhet." Geysir omnämns inte i de isländska fornskrifterna, och det anses att den bildades vid jordskalv i slutet av 1200-talet. Runt den har det bildats en 18 m bred, flack kulle av kiselsyreavlagringar; ner från denna går ett 20

m långt rör lodrätt ner i marken.

Den mindre springkällan Stokkur - "Smörkärna" - sprutar ganska regelbundet med några minuters mellanrum. Området ligger drygt 10 mil från Reykjavik och är med skäl en av de platser nästan alla Islandsturister kommer till.

Fridlönd.

Dessa redovisas här i samma ordning som i naturvårdskatalogen, nämligen med sols runt Island (se karta).
- *Eldey*
Yta 2 ha. Tvärbrant ca 80 m hög ö ca 15 km SV om fyren Reykjanes. Tillträdesförbud. Här finns världens största kända havssulekoloni; vid en räkning 1949 uppskattades antalet sulor till ca 70.000. Här fanns också de sista garfåglarna, som dödades år 1844.

- *Ástjörn*
Yta 25 ha, tillträdesförbud 1 maj - 15 juli av fågelskyddshänsyn, ligger i Hafnarfjörður strax S om Reykjavik. Fridlyst p.g.a mångskiftande växt- och fågelliv.

- *Gróttá*
Yta 5 ha, tillträdesförbud 1 maj - 1 juli. Fågelskyddsområde längst ut på halvön Seltjarnarnes utanför Reykjavik.

- *Varmárósar*
Yta 10 ha. Omväxlande strandflora, rikt fågelliv och växtlighet på ebbstranden.

- *Geitland*
Yta 120 km². Ett vidsträckt lavaområde vid norra delen av Kaldidalur väster om Langjökull. Upp till 100 m djupa grottor.

- *Húsafellsskógur*
Yta 4 km². Omväxlande landskap med björkskog och varma och kalla källor. Ca 1 km väster om gården Húsafell finns en ödegård, Reydarfell, som övergavs på 1400-

NOS-PROGRAMMET

Nr 2 1993

JULI - SEPTEMBER

Gotska Sandön, pingsten 1993

Den danske författaren Hans Scherfig skrev en gång en bok med titeln "Det forsømte forår". Den handlar om gymnastier som på grund av examenshetsen försummar den sköna våren.

Den försummade våren – ja, nog är det många av oss som missar den därför att arbetet så ofta kulminerar just då. Kanske arbetar vi extra mycket för att hinna vara lediga när sommaren kommer.

Men här sitter jag i alla fall – på rymmen från vardagen, på tröskeln mellan vår och sommar, på Gotska Sandön. Att tillbringa en helg på Sandön är som att vara på en ö inte bara i rummet utan också i tiden. Vardagen – före och efter – känns med ens förunderligt avlägsen.

Gotska Sandön har alltid spelat en alldeles särskild roll i föreningen och det kanske inte är så underligt. Den är nämligen ett mycket speciellt stycke natur och samhälle i Norden.

Den som ger sig tid kan tydligt se hur vatten och vindar formar landskapet – både i stort och smått. Dyner, uddar, rasbranter eller de små gropar och avlagringar som uppstår kring stenarna på stranden – allt är resultat av samma naturkrafter.

Det omgivande moderna samhället gör sig påmint i form av buteljer, lysrör, gamla skor och allehanda annat vrakgods. Två lågsniffande Viggas ur flygvapnet hälsade oss när vi steg i land och påminde oss, liksom "de ryska kanonerna" och rostiga skal av minor, om öns utsatta läge mitt i Östersjön, "Fredens hav".

Det är historieår i år. Nu skall vi alla få upp ögonen för vår försummade historia. Och det förflutna är synnerligen närvarande på Sandön – i stort och smått. Kring en förfallen stuga på Hamnudden växer smultron, liljekonvaljer, kaprifol och äppelträd som vittnar om att detta en gång har varit någons hem. Det är inte bara de breda stränderna och de höga dynerna som påminner om danska kusterna. För några hundra år sedan tillhörde Gotska Sandön den danska kronan. Och på 1940-talet betydde dessa stränder räddningen för många baltisk flykting. Sälunda påminner oss Sandön om att den svenska historien i hög grad är sammanflätad med omvärldens.

I sommarens FNSiN-program handlar det också mycket om öar. Det handlar om skärgårdsöar men också om Island. Inte mindre än tre resor till Island kan vi erbjuda mer eller mindre inom föreningens ram. Valfrihet ligger ju i tiden.

Glad sommar! Anders Schærström

ISLANDSRESOR

VECKA 27-28 MED STAFFAN HERMANSSON

Resan sker med flyg och på Island hyr man en jeep och kör runt ön. Övernattning sker i tält. Ev finns det platser kvar till denna resa. Kontakta Staffan för besked. Tel 89 88 93(b)

KAJ VALTERSSON OCH ANDERS TUNEVI planerar en variant på denna resa. Efter att man anlänt med flyg till Reykjavik löser man veckokort på landsvägsbuss för att på så sätt ta sig runt ön. Övernattning sker i tält. Kostnaderna rör sig om ca 3.800 kronor för flyg och 1.500 kronor för bussbiljetten. Kontakta Kaj med det snaraste om du är intresserad av att följa med. Tel 531 815 87(b), 16 23 91(a)

P G BRAF, tidigare medlem i FNSiN, planerar också resor till Island. Honom kan du kontakta för mera information på tel 664 31 36.

STOCKHOLMS NÄRMASTE SKÄRGÅRD

Tisdagen den 20 juli ca kl 17

Om det är sommar är det naturligt att söka sig till öar och vatten. Det kan vi i Stockholm göra snabbt och enkelt genom att ta en Vaxholmsbåt till Fjäderholmarna. Väl där ute kan man slå sig ner på en klippa och njuta av utsikt och medhavd middagsmat eller kanske besöka en krog eller någon annan av öns aktiviteter.

Många båtar går till Fjäderholmarna, men har du tilläggskort på Vaxholmsbolaget eller båtuffarkort tar vi båten från Strömkajen, där vi träffas vid biljettkiosken kl 16.45 för avresa vid 17-17.30-tiden. Anmäl dig till Kaj Valtersson, senast kl 16 samma dag, på tel 16 23 91(a).

JAZZ OMBORD

Torsdagen den 22 juli kl 19.30

Tycker du om gladjazz? Tycker du om ångbåtar? Tycker du om sommarkvällar? Dessa trevligheter kombinerar vi genom att ta en tur med S/S Björkfjärden där Sveriges Jazzband får däckat att gunga. Medan vi spisar jazzen spisar vi också medhavd matsäck – eller god mat och dryck som vi inhandlar ombord – medan sommarskymningen faller. I halvtid blir det bryggdansen för dem som vill innan båten återvänder.

Tänk på att dessa kryssningar är mycket populära, särskilt när vädret är riktigt vackert. Det är därför bäst att skaffa biljett i god tid. Om du vill ha hjälp med att skaffa biljett hör du av dig senast dagen före. I annat fall infinner du dig lämpligen kl 19.00 vid båten – som avgår från Nybrokajen. Ca kl 23 är båten åter i hamn.

Kontaktpersoner

Anders Schærström, tel 758 30 03(b), 665 29 17(a)

Benita Jansson, tel 91 71 32(b), 666 86 42(a)

ÖLUFFNING I SVERIGE

25 - 31 juli

Precis som förra året finns det möjlighet att luffa runt med båt och cykel i Stockholms skärgård, om man skaffar båtuffarkortet från Vaxholmsbolaget. En annan variant är tilläggskortet på Vaxholmsbåtarna om du ändå har SL:s månadskort. Priserna är, för båtuffarkortet, som gäller i 16 dgr, 250 kronor och för tilläggskortet 215 kronor/månad.

Kaj Valtersson, erfaren luffare från förra året, står till tjänst med upplysningar och planering i övrigt för dem som vill åka i grupp. Ring så snart som möjligt för planeringens skull.

Tel 531 815 87(b), 16 23 91(a)

BÅTUTFLYKTER I MELLAN- OCH YTTERSKÅFGÅRDEN

Söndagar i augusti/september

Kaj Valtersson befinner sig på Runmarö på söndagarna i sommar och erbjuder alla som vill att följa med ut på båtutflykter i omgivningarna. Det finns möjlighet att arrangera två- eller flerdagarsturer efter överenskommelse. Till flerdagarsturer behöver man ta med tält, sovsäck och annan fältutrustning.

Aktuella dagar: 1, 8, 15, 29 augusti och 5 september.

Ring till Kaj i god tid för planeringens skull!

Tel 531 815 87 eller 710 18 92 (b)

16 23 91(a) eller 571 522 22 (Runmarö)

KRÄFTKALAS

Lördag-söndag 21-22 augusti

Även om kräftan numera är "lovlig" när som helst tycker vi i föreningen att den här tiden är den rätta kräfttiden. Som traditionen bjuder har vi knytkalas med kräftor hos Kaj Valtersson på Runmarö denna tid på året. Man åker buss 433/434 från Slussen och sen båt från Stavsås, hela resan tar en dryg timme. Övernattning är nödvändig. I stugan kan ett tiotal få plats i bäddar, blir vi fler får vi ta golv och medhanda tält till hjälp. Det finns chans till uteliv – vandring, fiske, bad – om man kommer tidigare på lördagen.

Kontakta Kaj senast fredagen den 20 augusti så att anskaffningen av kräftor mm kan planeras.

Tel 531 815 87 eller 710 18 92 (b)

16 23 91(a) eller 571 522 22 (Runmarö)

VANDRA TILL PARADISET

Lördagen den 28 augusti

Vad kan vara mera lockande än att besöka Paradiset en lördagseftermiddag i slutet av sommaren? Men det är faktiskt inte himlen du kommer till – Paradiset är ett torp som ägs av Stockholms stad och arrenderas av Friluftsfolkets Samarbetskommitté. Den här lördagen är STF:s Stockholmskrets stugvärd.

Vi börjar vår vandring i Haninge, vid Rudans gård. Etappen är 13 km, mestadels lättgången, så det blir lagom att ta en rast på vägen. Tag med matsäck, anpassa din klädsel efter väderleken.

Till Rudans gård kommer du med pendeltåg mot Västerhaninge från Stockholm C kl 09.09. Stig av vid Haninge centrum. Gården ligger strax intill stationen.

Anmäl dig till Benita Jansson, mellan den 24-27 augusti på tel 666 86 42(a) eller 91 71 32(b)

STEN I STAN

Tisdagen den 7 september kl 18.00

Vilka är de bergarter som Stockholmshusen är byggda av och var kommer de ifrån?

De fasader som vi dagligen jäktar förbi är byggda av stenar från alla delar av landet och även från utlandet. Här finns magmatiska, sedimentära och metamorfa bergarter företrädda. Om vi ser med geologens ögon och kunskaper kan vi känna igen graniter från såväl Finland som Sverige, skånska diabaser, halländska gnejser, glimmerskiffer från fjällen och marmor från Kolmården. Vi kan få syn på sedimentbergarter från Skåne och Närke och även omvandlade bergarter som förskiffrad amfibolit.

Samling på Brunkebergstorg kl 18. Sedan vandrar vi under geologen Marianne Särkinens sakkunniga ledning genom centrala Stockholm i gott och väl två timmar.

Avgift: 30 kronor (medlemmar i FNSIN betalar 10 kronor)

Kontaktperson

Anders Schærström, tel 758 30 03(b), 665 29 17(a)

GULDVASKNING OCH LINBANA

Torsdag-söndag 9-12 september

Turistföreningens Stockholmskrets erbjuder oss att följa med på detta spännande program:

Den gamla linbanan för malmtransport från Kristineberg till Boliden har rustats upp på en del av den totalt 96 km långa sträckan. Malmkorgarna är nu ersatta av täckta gondoler med bord och soffor. Följ med på en fantastisk färd över myr och berg. Färden går mellan Örträsk och Menträsk och tar ca en och en halv timme. Strax i närheten finns det också guld i marken och en hel eftermiddag ska vi ägna åt att leta efter "nuggets". Tag med stövlar! Turen startar med ett studiebesök på Boliden, där vi bl a får höra om guldgrävning i forna tider.

Priset för resan blir ca 1.400 kronor. Då ingår bl a logi på vandrarhem (tag med lakan), och två nätter med liggvagn på tåg. Önskar du sovkupe tillkommer 180 kronor.

Anmälan till Dan-Erik Tivestam, tel 91 28 50(b) eller 719 40 04(a) Sätt in 500 kronor på pg 70 64 16-5, senast den 15 augusti, så får du ett detaljerat program på posten.

FÅGELHUSET I HAGA

Söndagen den 19 september kl 11

I våras invigdes ett fågelhus med tropiska fåglar vid sidan om fjärilshuset på Haga. Fjärilshuset har funnits i ett par år. Fågel- och fjärilshuset är inrymda i växt-hus och det är finast att besöka dem den ljusa årstiden. Vi besöker i första hand fågelhuset och träffas utanför ingången där. Det ligger bakom koppartälten vid Haga Norra. Enklast åker man buss 515 från Odenplan. Vi ska försöka finna någon som kan berätta och visa huset. Utanför koppartälten finns möjlighet att förtära egen matsäck. Det finns också café-servering.

Inträdesavgift: 45:-kronor för vuxna och 30 för studerande och pensionärer.

Kontaktperson, Boel Jorup, tel 640 02 91

FÅGELSKÅDNING I FLYTTNINGSTIDER

Lördag-söndag 25-26 september

Traditionell fågel- och skärgårdsexkursion till Hartsö-Enskär i höstflyttningstider. Förutom flyttfåglar finns t ex alltid havsörn i närheten. Övernattning sker i tält och full fältutrustning erfordras, dvs tält, sovsäck, stormkök, mat och även dricksvatten, eftersom detta saknas på ön. Utresan är beräknad till kl 9 på lördagen från Källvik och återfärd omkring kl 15 på söndagen. Båtresan tar ca en timme och kostar ungefär 100 kronor/person. Samåkning i bilar till Källvik rekommenderas. Deltagarantalet är begränsat. Den som anmäler sig tidigt är säker på att kunna komma med.

Anmälning till resan kan du göra hos Birgitta Traxel, tel 25 03 35(b)

För intresserade arrangeras en **FÖRKVÄLL INFÖR RESAN TILL HARTSÖ/ENSKÄR**

Onsdagen den 22 september

Kaj Valtersson visar videofilm från tidigare besök på öarna. Anmäl ditt intresse till Kaj senast den 20 september. Tel 531 815 87(b), 16 23 91(a)

Några sommartips:

I Bergianska trädgården har man kvällsvisningar av Viktoriahuset, torsdagar 8/7-19/8, kl 19.

Haga-Brunnsvikens Vänner arrangerar Musik på Haga i Silvertältet, det mellersta av Koppartälten, onsdagar i juni-augusti. Café finns. Se annonser i dagspressen.

En oas nära stan är Rosendals trädgårdar. Där kan man äta en bit, kl 11-16, och även handla biodynamiskt odlade grönsaker och gott bröd i butiken, öppen 11-16, vard till 18. Trädgården ligger nära Rosendals slott på Djurgården, buss 47 är närmast till.

GRUPPRESA TILL ITALIEN MED TEMA TOSCANA

Det har inte inkommit tillräckligt många intresseanmälningar för en Italienresa i september, så nu gör vi ett nytt försök i april nästa år. Förutsättningarna är desamma som i det tidigare programmet. Med nuvarande valutasituation kan man inte presentera ett exakt pris, det beror också på hur vi vill att resan ska utformas. Mera uppgifter i nästa program. Boka in två veckor i april/maj -94 för Italien!

Intresserade kan kontakta

Benita Jansson, tel 666 86 42(a) eller 91 71 32(b)

HUR GICK DET?

Sen förra programmet skrevs har vi hunnit med många intressanta program t ex:

Bildvisningar

Vackra, hemliga fåglar och dessutom insekter, apor och natur från Costa Rica visade Stefan Oskarsson för ca 15 personer den 10 mars.

Efter det intressanta vårmötet fick vi ta del av Monika Wikmans exotiska bilder från Irian Jaya, Singapore och Bali.

Föredrag:

Ekologisk ekonomi var ett svårt ämne som Bengt Kriström försökte skapa klarhet i den 16 mars, ca 20 personer lyssnade.

Samvaro:

En tystlåten man på Upplandsgatan 80 nere i källaren fick ett fat med våfflor och gott i han åt så grädden stänkte och efter den sjuttonde han tänkte snart ser jag i alla fall ut som Pavarotti!

Undrar just vilken av de 20 personer som kommit till våffelfesten den 26 mars detta riktade sig till. Alla tyckte vi att Birgitta var en strålande våffelgrädderska, precis som vanligt!

På Cosmonovas nyaste föreställning, som handlar om regnskogen, följde ett tiotal personer med Kaj den 14 april, samma kväll som åtta andra medlemmar vandrade runt med Lisbeth Scheutz i Gamla stan. Vi lärde oss att även kvinnor har bidragit till stadens historia.

Mera vandringar:

Sören Lindén från Stof tog oss med ut på våtängarna vid Sandemar för fågelskådning den 3 april. Vi såg många arter, bl a trana ormvråk och havsörn.

Lite grått och blåsig var det när K-E Perhans visade 12 av oss runt på Nättarö. Vi brydde oss inte så mycket om vädret för Drottninggrottan, sanddynerna, klapperstensfälten osv var mycket intressantare.

Lite ogynnsamt var vädret också när Erik vandrade runt i Ulriksdals slottspark, men 3 personer ställde ändå upp.

En mer, dvs fyra, var vi som kl 4.55 beundrade den vackra soluppgången vid Upsala högar på valborgsmässoafton. Repris behövs!

När Claes-Göran vandrade till Saltsjöbaden från Björkhagen hade sommaren kommit till stan, så då njöt alla sex deltagare av att vistas i det fria.

En mycket intressant vandring hade vi tillsammans med Nils-Erik Landell, när vi försökte följa Vårbyån

från utloppet i Långsjön till Mälaren. Vi fick avbryta vandringen vid Ikea/Kvantum. Där sjöng näktergalen så vackert för oss medan vi styrkte oss med kaffe.

Lika spännande var det att vandra i "Täbys sista vildmark". Mycket kunniga guider tog oss över myrar, berg, ångar och förbi mycket annat sevärt i denna "naturpark" mellan sjöarna i nordväst. Vi var 37 personer, varav 7 medlemmar!

Resa:

Det var ca 30 personer som vandrade runt på Gotska Sandön 28-31 maj. Två kungsömar tog emot vid landstigningen från båten. Vi såg svärdsyssla, rödsyssla och även korsningen dem emellan plus en dysänka fylld av majvivor.

STUGA I TÄNNÄS

Vecka 35, dvs 28 augusti- 4 september kan du hyra in dig i en stuga i Tännäs, som Björn Eriksson disponerar denna vecka. Stugan har totalt 6 bäddar och kostar 800:- kronor för hela veckan.

Om du är intresserad, kontakta Björn Eriksson, tel 795 64 89(b), 764 37 31(a)

DETTA PROGRAM

har sammanställts av Benita Jansson, Boel Jorup, Kaj Valtersson och Anders Schærström. Redigeringen avslutades den 10 juni. Nästa program beräknas komma ut omkring den 20 september.

Manusstopp till detta är den 20 augusti. Alla är välkomna med bidrag, ...i tid...!

I oktober kommer vi att plocka havtorn, vandra med Karl-Erik Perhans vid Hummelmoraberget, i november blir det kanske ytterligare ett besök på Cosmonova, vi håller höstmöte och säkert kommer bildvisningar på programmet innan vi avslutar med glöggkväll i december!

ANNONS

Begagnat till salu

En blå Fjällräven-ryggsäck, en sovsäck, ett Tran-gia-kök säljer Gösta Berlin, tel 88 81 51.

En videokamera, märke Hitachi, 8 mm, säljer Karim Kadir. Pris ca 7.000:- Ring 16 23 94(a).

talet. Åtskilliga fynd har gjorts vid utgrävningar där.

- Búdahraun

Yta 9 km². Mycket ojämn lavamark med många sänkor, lavan kommen från Búdaklettur. Där har hittats ca 150 växtarter, däribland 11 av de 16 isländska ormbunksarterna. Här finns också stenbräcka och ovanligt storvuxen älgört, midsommarblomster, klöver mm. En sorts ögontröst (hraunaugnfró, *Euphrasia rotundifolia*) är dock den enda mycket sällsynta arten man funnit här. Även vid vattenfallet Bjarnarfoss utanför samhället Búdir finns en rik flora med flera på Island sällsynta växter, t.ex majsmörblomma och loppstarr.

Vid Búdahraun finns slutligen en av Islands största snäckskalsstränder.

- Stranden vid Stapi/Hellnar

Yta 58 ha. En av de naturskönaste delarna av hela Snaefellsnes. Längs stranden har bränningarnaskulpterat fram raukar, grottor och genombrutna klippor. Livligt fågelliv på våarna.

- Melrakkaey

Yta 9 ha. Fågelskyddsområde, tillträdesförbud.

- Hrísey

Yta 40 ha. Rikt fågelliv, t.ex ejder. Tillträdesförbud 15 april - 15 juli.

- Flatey

Yta 1 km². Sälar och rikt fågelliv, tillträdesförbud 15 april - 15 aug.

Vid mitten av 1800-talet var Flatey ett viktigt kulturcentrum på Island, och en god bit in på 1900-talet var här fortfarande ett blomstrande samhälle med lantbruk, fiskdjupfrysning, läkarstation och ett av landets äldsta och mest kända bibliotek.

- Vatnsfjörður

Yta 200 km². Området är bl.a känt för fossilfynd, t.ex av ädla lövträd som lönn, alm och platan vilket visar att fossilagren bildats vid en tid då Islands klimat var som i södra Europa nu. Området sträcker sig upp mot den forna jökeln Gláma på Västfjordshöglandet.

- Hornstrandir

Yta 580 km². Man skall under-rätta det isländska naturvårds-verket före besök i området 15 april - 15 juni. Detta är den allra nordligaste delen av Västfjordarna, avfolkad för snart 40 år sedan men tidigare ganska omfattande bebyggd. Bland annat fanns här ett snickeri vars råvara var det timmer som av de sibiriska floderna förs ut i Norra Ishavet och med strömmarna driver till Island. I området finns en del fyndplatser för fossil, och här häckar stora mängder lunnar, grisslor och andra alkor.

Det finns inga vägar till området, men däremot några båtturer i veckan från Ísafjörður om somrarna.

- Miklavatn (nära Saudárkrökur)

Yta 2 km². Fågelskyddsområde, tillträdesförbud 15 maj - 1 juli. Snö-

gås (amerikansk) har undantagsvis häckat här.

- Svarfadardalur

Yta 5 km². Myrar, som tidvis står under vatten, med fjällstarr och omväxlande växtlighet och fågelliv.

- Vestmannsvatn

Yta 6 km². Fiskrik sjö med många vikar och videbevuxna holmar.

- Herdubreid

Yta 170 km². Ett av Islands vackraste fjäll, 1682 m högt (drygt 1000 m över kringliggande lavaöken), så gott som cirkelformat med 8-9 km omkrets vid marken. Brant och med en krater på toppen, oftast snötäckt. Första säkert belagda bestigningen år 1908.

En dryg halvmil norr om berget ligger oasen Herdubreidarlindir där man funnit drygt 70 högre växter, t.ex grönvide, kvanne, smörblommor och fibblor. Kontrasten är stor mellan detta område som liknar en trädgård och den omgivande öknen.

Inom naturskyddsområdet finns vidare Grafarlönd utmed Grafarlandaá, bevuxet med gråvide och Östersjötåg.

- Hvannalindir

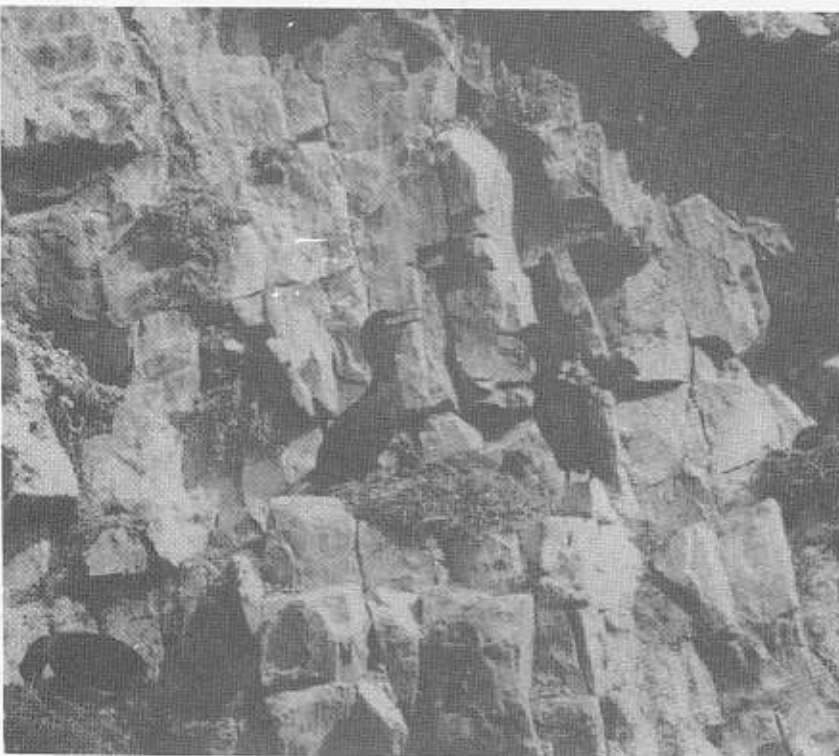
Yta 43 km². Gräsbevuxen mark i öknen norr om Vatnajökull med vide och kvanne. År 1880 hittade man ruiner av fredlösas hyddor i området, vilka på 1940-talet grävdes ut av Kristján Eldjárn som sedermera blev Islands president.

- Kringilsárrani

Yta 85 km². Bevuxet område med myrmarker. Inom området finns en rad kullar, Hraukar, som uppkom vid ett jökellopp (vattenflöde) från Brúarjökull i norra delen av Vatnajökull 1890, och där det med tiden blev en hel del växtlighet, inte minst av hattsvampar trots att Hraukar ligger nära 800 m över havet. Åtskilligt härav försvann dock vid ett nytt jökellopp på 1960-talet. De isländska renarna har ofta sitt sommarbete här.

- Lónsöraefi

Yta 320 km². Vackert men svårtillgängligt område öster om Vatnajökull, till dels ökenartat. I Jökulsárdalur finns en överraskande stor björkskog med träd som blir mer än 3 m höga, vilket är mycket efter isländska förhållanden. Från Jökulsársandur går en vandringsled

Skarvbo, Snaefellsnes.

(på Uppdráttur Íslandskartan merkerad með streckad svart línie, "óviss gata") in mot Leidartungur-Kollumúli-Víðidalur utmed doftande björksnár, mångfärgad liparit och mörk basalt. I de bevuxna områdena finns klotpyrola och fläckigt nyckelblomster.

- Esjufjöll

Yta 270 km². En grupp berg som sticker upp ur södra Vatnajökull, alltså ej att förväxla med berget Esja utanför Reykjavík! Betydande växtlighet, nära 100 högre växtarter samt mossor.

- Salthöfði och Salthöfdamyrar

Yta 2 km². Särpräglade basalt-klippor.

- Ingólfshöfði

Yta 1 km². Bergknalle, 1200 m lång och 750 m bred som reser sig 75 meter över omgivande sandur, vidsträckt utsikt. Farbart till den med jeep över lermarker, sandar och jökellåar ca 10 km från Fagurhólsmyri.

- Dyrhólaey

Yta 5 km². Strandberg som stupar 120 m i havet, genombrutet av vågorna så att stora båtar kan segla igenom klippan då havet är alldeles lugnt. Mycket vacker utsikt över sydlandskusten uppifrån berget. Några upp till 60 m höga klippor står i havet utanför berget; bl.a. lunnefågel häckar i mängd i berget och klipporna.

Kaldidalur

- Fjallabak

Yta 470 km². Inom området ligger bl.a. Landmannalaugar, en mycket vacker dal omgiven av mångformade liparitfjäll i flera färger och med heta och kalla källor. Fridlandet inrymmer också Torfajökull.

- Thjórsárver

Yta 375 km². Skyddat i enlighet med Ramsaröverenskommelsen om internationellt värdefulla våtmarker. Tillträdesförbud 1 maj - 10 juni. Spetsbergsgåsens häckningsplats, hit kommer 6.000 fåglar på våren och efter lyckade säsonger flyttar 20.000 på hösten. Ett fåtal sandar finns i området, som annars är bevuxet med bl.a. ängsull, styvstarr och grävvide.

- Surtsey

Yta 3 km². Tillträdesförbud. Ön

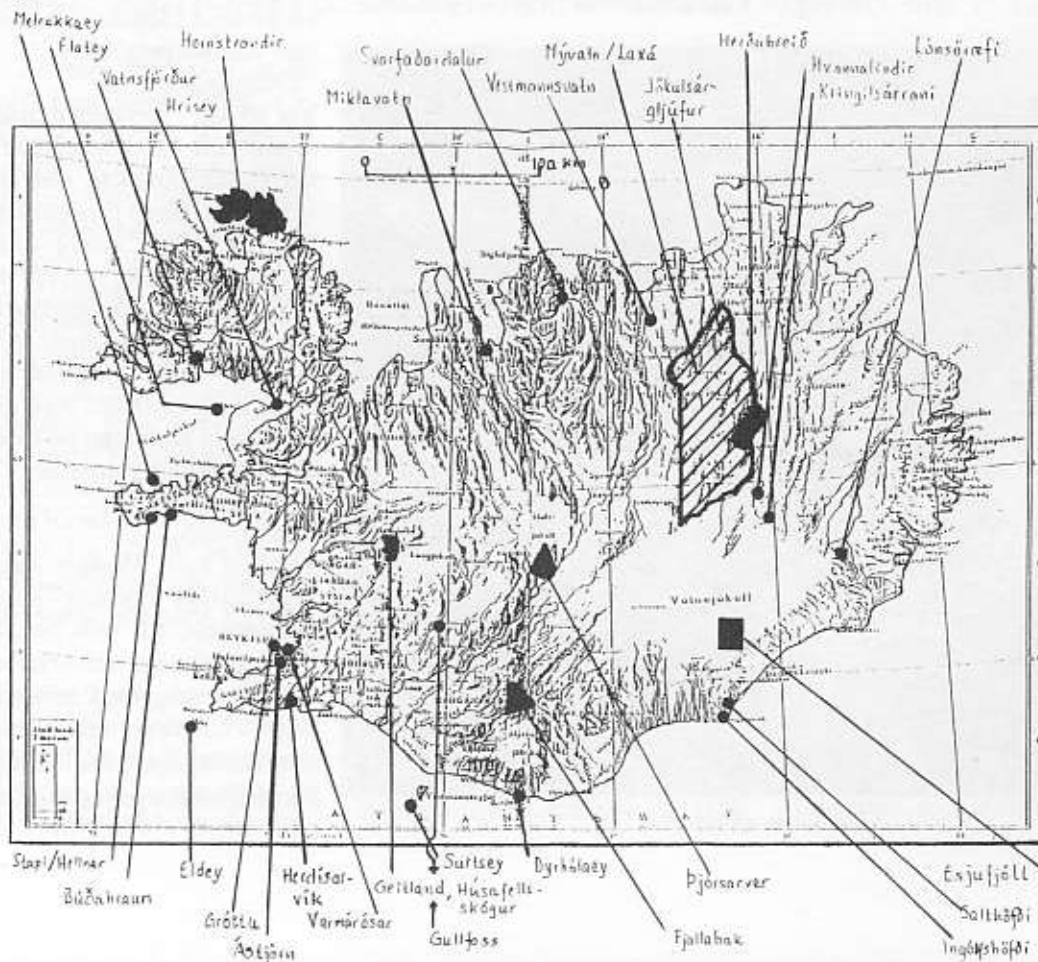
uppstod hösten 1963 genom ett vulkanutbrott under havsytan som fortsatte 5 år och ger vetenskapsmännen en enastående möjlighet att följa hur växter och djur tar ett nytt land i besittning.

- Gullfoss

Yta 2 km². Ett av Islands vackraste vattenfall, där floden Hvítá faller 32 m i två avsatser ner i en 70 m djup och 2,5 km lång klyfta.

- Herdísarvík

Yta 40 km². Lava från Brennisteinsfjöll täcker området ända ner till kusten. Man har tidigare försökt utvinna svavel (brennistein = svavel), men utan framgång. Inom fridlandet förekommer alla viktigare biotyper på halvön Reykjanes.

FÖRENINGEN NATUR OCH SAMHÄLLE I NORDEN
Box 49015
100 28 STOCKHOLM

Lokal: Upplandsgatan 80, Stockholm
Tel lokalen: 08-33 49 59

Medlemsavgifter:

Fullbetalande: 110 kr per år
Familjemedlem: 25 kr per år
Ny medlem efter 30/6: 55 kr

Avgiften sätts in på postgirokonto 67 01 50-2

FUNKTIONÄRER

Styrelse

Ordförande:

Anders Schærström
Kometvägen 49
183 33 Täby
08-758 30 03 (b)
08-665 29 17 (a)

Vice ordf:

Pia Eriksson
Björkuddsvägen 18 B
178 34 Ekerö
08-56 03 30 27 (b)
08-34 91 10 (a)

Sekreterare:

PeO Sundqvist
Grubbens gata 9
112 32 Stockholm
08-650 73 19 (b)
08-653 71 92 (a)

Kassör:

Erik Elvers
Illerstigen 28
170 71 Solna
08-85 84 88 (b)
08-788 29 98 (a)

Övriga ledamöter:

Ola Eriksson
Björkuddsvägen 18 B
178 34 Ekerö
08-56 03 30 27 (b)

Birgitta Traxel
Vesslevägen 40 nb
161 40 Bromma
08-25 03 35 (b)
08-616 21 96 (a)

Kaj Valtersson
Värdshusvägen 20, 7 tr
145 50 Norsborg
08-53 18 15 87 (b)
08-16 23 91 (a)

Bo Zachrisson
Birkagatan 2
113 36 Stockholm
08-31 02 33 (b)
08-16 42 29 (a)

Programkommitté:

Benita Jansson
Sköntorpsvägen 49
121 65 Johanneshov
08-91 71 32 (b)
08-666 86 42 (a)

Kaj Valtersson
se ovan

Boel Jorup
Götgatan 97
116 62 Stockholm
08-640 02 91

Kontaktpersoner

FNSiN-Höga kusten
Lena Hermansson
Svanö 25
870 40 Lunde
0612-303 50 (b)

FNSiN-Skåne

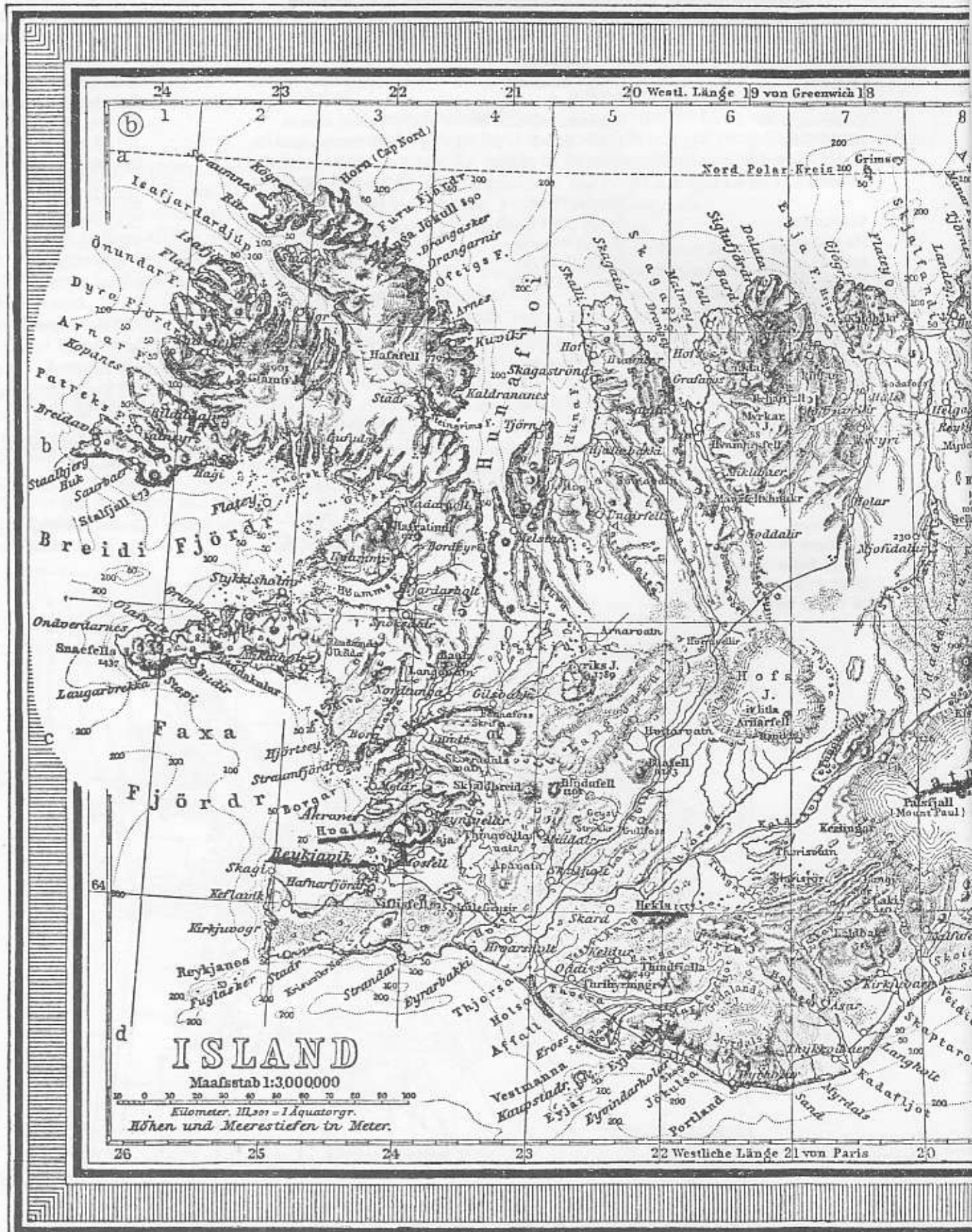
Eva Marie Widmark
Bärsärkagången 10
223 75 Lund
046-14 73 11 (b)

FNSiN-Uppland
Sven A Nyberg
Valthornsvägen 31
752 50 Uppsala
018-40 47 70 (b)

FNSiN-Värmland
Lena Sewall
Älvrosgratan 4
654 61 Karlstad
054-18 68 75 (b)

FNSiN-Östergötland

Håkan Bley
Sköldvägen 18
616 33 Åby
011-63 169 (b)
011-19 11 04 (a)

24 23 22 21 20 Westl. Länge 19 von Greenwich 18

(b) 1 2 3 4 5 6 7 8

Nord Polar-Kreis 66°

65°

64°

63°

62°

61°

60°

59°

58°

57°

56°

55°

54°

53°

52°

51°

50°

49°

48°

47°

46°

45°

44°

43°

42°

41°

40°

39°

38°

37°

36°

35°

34°

33°

32°

26 25 24 23 22 Westliche Länge 21 von Paris 20